

ענישה

אתה יודע מה זה אומר? זה אומר שמי שרוצה תעודת בגרות קלה, צריך בסך הכל להרוג יהודי או לעשות פיגוע. הוא יביא בגרות, ובאותה הזדמנות גם יחיה כמו מלך על חשבון משלם המסים הישראלי, עד שישוחרר בעסקת השבויים הבאה.
(קצין שב"ס, ראיון עם בן כספית, nrg, 16/12/2008)

השביל

מה לדעתכם יש לעשות במציאות הנתונה? מה השיקולים בעד החמרת תנאיהם של האסירים, ומה השיקולים נגד?

איזו מציאות מתאר קצין השב"ס? מה הבעייתיות במציאות הזו לדעתו? למה היא יכולה להוביל?

וכל ישראל ישמעו ויראון. הודיע בזה שמה שצוותה התורה להרוג (את) המהוייב (האשם) איננה מדרך הנקמה, כי זה היה סבה להרגיע הטבע במידת אכזריות. אמנם הכוונה בהריגת המהוייב היא דרך רחמנות, לרחם על השאר, שלא יוסיפו הנשארם לעשות כמו אלה.
(הרב יעקב צבי מקלנבורג*, הכתב והקבלה, שם)

פי הרג תהרגנו ידך תהיה בו כראשונה להמיתו ויד כל העם באהרנה (...) וכל ישראל ישמעו ויראון (יפחדו) ולא יוספו לעשות כדרך הרע הזה בקרפף:
(דברים יג, יב)

בול במטרה

מדוע הרתעה היא סיבה מוצדקת לענישה לדעת "הכתב והקבלה", ואילו נקמה לא? מה המטרה של כל אחת מהן?
אילו עקרונות ערכיים עומדים מאחורי שיקולי הענישה של התורה לפי "הכתב והקבלה"? (השוו למקור 1. בדף ההרחבות)

מהי מטרת העונש המתואר בפסוקים? איזו אפשרות אחרת להבנת מטרת העונש שולל בעל "הכתב והקבלה"?

מה היתרונות והחסרונות שיש בענישה הרתעית לדעתכם? האם היא יכולה להוות סיבה בלעדית למתן עונש?
האם במקרים בהם הצד ההרתעתי שבעונש אינו אפקטיבי יש להפחית מחומרת העונש? (להרחבה עיינו במקור 2. בדף ההרחבות)

"לעולם אין להטיל עונש כאמצעי גרידא (בלבד) להשגת טוב אחר, אם לגבי העבריין ואם לגבי החברה. את העונש יש להטיל אך ורק בשל כך שהאדם שאותו מענישים עבר עבירה. לפי שאסור שאדם אחד ישמש אמצעי גרידא למטרתו של אדם אחר...
אף אם חברה אנושית הייתה מהליטה – על דעת כל חברה – להתפרק כליל (למשל, קבוצת אנשים על אי בודד אשר מהליטה להתפזר על פני העולם כולו), היה עליה תחילה להוציא להורג את הרוצח האחרון אשר עוד עצור בכלא. כך יש לנהוג כדי שכל אחד ואחד יהוש את גמול מעשיו, וכדי שאשמת הדם שנשפך לא תהיה רובצת על הקבוצה"
(עמנואל קאנט**, The Philosophy of Law, עמ' 194-197)

מדוע הטלת עונש "כאמצעי גרידא להשגת טוב אחר" אינה נכונה בעיני קאנט? מהם הסיכונים שבענישה כגמול על מעשי האדם? האם הדרישה לגמול אינה כעצם נקמות? (להרחבה, עיינו במקורות 2-4. בדף ההרחבות)

מהי מטרת העונש לפי קאנט? איזו מטרה אינה לגיטימית בעיניו? מה הסיבה שיש להרוג את "הרוצח האחרון בעולם" לפי דעתו?

* עמנואל קאנט (רוסיה 1804-1724) היה פילוסוף פרוסי. נחשב לאחד מגדולי הפילוסופים בעת החדשה ואחד מהוגי הדעות החשובים ביותר בכל הזמנים.

* הרב יעקב צבי מקלנבורג (נולד בגרמניה 1785, נפטר ברוסיה ב-1865) היה מרבני גרמניה במאה ה-19. התפרסם בחיבורו על התורה הכתב והקבלה, שנכתב במגמה למנוע את התפשטות הרפורמה.

איך איש מעניש את עושי העוול מתוך שנותן הוא דעתו על הפשע שעשו, ובגלל הפשע ההוא – פרט למי שמתנגם בלא היגיון, כדרך החיה. ואילו מי שמעניש בשכל טוב, אינו מתנגם על הפשע לשעבר, שהרי אין להשיב את הנעשה, אלא למען העתיד, כדי שאותו פושע לא יפשע שנית, ואף לא אדם אחר שראה בעונשו של הלה.

(אפלטון*, 'פרוטגורס', כתבי אפלטון א, עמ' 29)

· את מי בא העונש "לתקן" לפי אפלטון – את האדם הנפגע, את הפושע או את החברה? מה תהיה התשובה לפי המקורות הקודמים?
· האם כל פושע ראוי לעונש "משקם", או שיש פושעים שאיבדו במעשיהם את הזכות לשיקום?

מדוע מעניש מי שיש לו "שכל טוב", ומדוע מעניש מי שנוהג "כדרך החיה" לפי אפלטון? מי מבין השניים ממוקד בעבר, ומי נושא עינו אל העתיד?

· מבין שלוש מטרות הענישה שעלו עד כה (הרתעה, גמול ושיקום) איזו צריכה להיות המרכזית לדעתכם? האם יש מקום להעניש על בסיס אחת מבין השלוש בלבד?
· אילו ערכים באה לקדם כל מטרת ענישה מבין השלוש? איזו חברה מערכת ענישה שכזו מנסה ליצור?
· אילו מטרות נוספות יש לעונש לפי דעתכם?
· איזה סוג ענישה מתאים למטרות הענישה השונות? (להרחבה עיינו במקורות 5-6 בדף ההרחבות)

חזרו כעת למקרה של האסירים הביטחוניים בו פתחנו. אילו שיקולים בעד החמרת תנאיהם ונגדה יושפעו ממטרות הענישה השונות?

ברור בעליל, שמקרים של דיני-נפשות, שנידונו על-פי סדר-הדין התורני נוסח ה"ל, נדירים היו ונדירים עתידים להיות. עיקרם (הוא) חינוכי, שהרי, למשל, כיצד ידע האדם שקללת אביו היא עבירה חמורה, אם התורה לא תודיעתו, כי על כך מות יומת? (...) רבי טרפון ורבי עקיבא למדו את דיני-הנפשות בתורה כבאים להנחות ולהדריך את האדם בישראל, לא לייסרו ואף לא להענישו... בעוד שהתפיסה המקובלת של החוק היא שיטה של השלמת סדר והמלת סנקציות, תפקידו של משפט התורה הוא בעיקרו חינוכי-רוחני.

(אהרון קירשנבאום**, מקומה של הענישה במשפט העברי הפלילי – פרק בהשקפה הפינולוגית של חז"ל ושל הראשונים, עיוני משפט יב עמ' 258)

סנהדרין ההורגת אחד בשבוע (בשבע שנים) נקראת הובלנית (אלימה במיוחד), רבי אלעזר בן עזריה אומר אחד לשבעים שנה. רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם (על ידי הערמת קשיים על העדים) רבן שמעון בן גמליאל אומר אף הן מרבין שופכי דמים בישראל: (משנה מסכת מכות א, *)

מדוע הסנהדרין ניסתה להימנע מהריגת נאשמים? ומדוע רבי טרפון ורבי עקיבא רוצים לבטל את ההוצאה להורג לחלוטין?

מה טענתו של רשב"ג נגדם? מהי מטרת המרכזית לענישה לפי הדעות השונות? כיצד יכולים רבי עקיבא ורבי טרפון לבטל את כל ציווי התורה המורים להרוג? האם הם בעצם באים לרוקן אותם מתוכן? מה תשובתו של אהרון קירשנבאום לשאלה זו?

· מהי התדירות הסבירה להוצאת אדם להורג בסנהדרין על פי שתי הדעות הראשונות במשנה? ומה לפי רבי עקיבא ורבי טרפון? מה חושב על כך רשב"ג?
· מהי מטרת הענישה הפלילית הכתובה בתורה לפי קירשנבאום? כמה מטרה זו שונה מהמטרות האחרות? (להרחבה, עיינו במקורות 7 בדף ההרחבות)

האם עונש "על הנייר" בלבד מסוגל להעביר מסר, או שרק מימושו בפועל יכול להביע את המסר ה"חינוכי" שבו?

* אהרון קירשנבאום (נולד בארה"ב ב-1926, נפטר בישראל ב-2016) היה פרופסור למשפטים בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב ובמרכז הבינתחומי הרצליה, ועסק בהוראת המשפט העברי.

* אפלטון (יוון, 423-4 – לפנה"ס – 347-8 לפנה"ס) היה פילוסוף יווני, מתמטיקאי, מהמשיקאים ביותר בתולדות הפילוסופיה המערבית, תלמידו של סוקרטס, מורו של אריסטו, מחברם של כתבים רבים ומייסד האקדמיה באתונה.